

BOLALAR ADABIYOTIDA DA O'SMIR BOLALAR OBRAZI VA RUHIY TAHLILI

Matyaqubova Vasila

UrDPI pedagogika fakulteti

2-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek yozuvchisi Sh.Xolmirzayevning qissalaridagi badiiy qahramon tahlili, o'smir bolalar ruhiyati tadqiq etilgan. Yozuvchining asarlarida xarakter tabiati, inson ruhiyatini, ayniqsa, o'smir bolalar ruhiyatining nozik qirralarini ochishga e'tibor qilgan. Ma'lumki, insonning eng ta'sirchan, beriluvchan, salga xafa bo'ldigan, qizziqqon davri bu o'smirlilik davridir. Shukur Xolmirzaev o'z qissalarida bola obrazini yaratar ekan. Bolalarga xos bo'lgan ruhiy kechinmalar, hissiyotlar, ularni larzaga solgan hodisa va voqealar bola tilidan ifoda etilgan.*

Kalit so'zlar: *psixologik tahlil, obraz yaratish, yozuvchi mahorati, ijodiy metod*

Аннотация: *В данной статье проводится анализ художественного героя в рассказах узбекского писателя Ш. Холмирзаева, исследуется психика детей-подростков. В произведениях писателя он сосредоточил внимание на раскрытии характера характера, психики человека, особенно тонких сторон психики детей-подростков. Известно, что подростковый возраст – самый впечатлительный, страстный, пылкий, пылкий период жизни человека. Шукур Холмирзаев в своих рассказах создает образ ребенка. Детские душевные переживания, чувства, события и события, которые их потрясли, выражаются в языке ребенка.*

Ключевые слова: *психологический анализ, создание имиджа, навыки письма, творческий метод.*

Annotation : *In this article, the analysis of the artistic hero in the stories of the Uzbek writer Sh. Kholmirezayev, the psyche of teenage children is researched. In the works of the writer, he focused on revealing the nature of character, the human psyche, especially the subtle aspects of the psyche of teenage children. It is known that adolescence is the most impressionable, passionate, passionate, passionate period of a person. Shukur Kholmirezayev creates the image of a child in his stories. Children's mental experiences, feelings, incidents and events that shook them are expressed in the child's language.*

Key words: *psychological analysis, image creation, writing skills, creative method*

Shukur Xolmirzayev ijodida bolalar obrazi alohida o'rin tutadi. Yozuvchi ularni o'z asarlarida samimiy va tabiiy qiyofada tasvirlaydi. Adib qissalarida bola ruhiyatini yoritishga, o'smirlar psixologiyasining muhim jihatlarini turli rakurslarda badiiy talqin etishga muvaffaq bo'lgan. Bola obrazi o'ndan ortiq qissalarida aks etgan bo'lsa-da, bir-birini takrorlamaydigan xarakterlar galeriyasi bo'lib gavdalandi. Adibning qissalari odatda lirik ibtidoaga ega bo'ladi. Ya'ni unda bir qahramon hayotiga taalluqli bir necha voqealar zanjiri qalamga olinadi, hikoya odatda bosh qahramon tomonidan olib boriladi. Bu esa qissani

badiiy psixologizm nuqtayi nazaridan lirikaga yaqinlashtiradi. Voqelik o'sha qahramon nuqtayi nazaridan idrok etiladi. Xuddi lirikadagi kabi voqelik qahramon ichki dunyosi prizmasidan o'tadi; faqat lirikadan farqli o'laroq qissada muayyan voqelik bayon etiladi. Qissada muallif uchun hikoyachi qahramonning ruhiyatiga chuqur kirish imkoni paydo bo'ladi. Ammo bu boshqa qahramonlarning ichki dunyosiga kirishni cheklab qo'yadi, boshqa qahramonlar esa faqat tashqaridan turib tasvirlanadi.

Adibning "Oq otli", "O'n sakkizga kirmagan kim bor", "Yo'llar, yo'ldoshlar", "Tuproq ko'chalar", "Yur, tog'larga ketamiz!", "Ot yili" kabi qissalarida o'ziga xos mavzu, sujet, muammo tanlangan bo'lsa-da, ularda umumiy jihatlar ham kuzatiladi. Bular, avvalo, yozuvchining obraz tanlashida ko'zga tashlanadi. Adib, asosan, o'smir bolalarni bosh qahramon qilib tanlaydi:

- "Yo'llar va yo'ldoshlar"da O'sal, Mavlon, Boshbek; "Tuproq ko'chalar"da roviy, Maxsum, Rahimcha, gung bola, tojik bola Eshmamat; "Yur, tog'larga ketamiz!" qissasida hikoyachi Nurali, Otaqul; "Oq otli" qissasida o'smir bolalar Qosim, Sherzod, Jamol. Qolversa, yozuvchi insonning tabiatga bo'lagan munosabatini tasvirlashida. Deyarli barcha qissalarida adib voqealarni qishloq va uning go'zal tabiati bag'rida jonlantiradi. Yosh qahramonlar tabiatning bir bo'lagi bo'lgan jonivorlarga mehr qo'yadi, ular bilan bog'liq voqealarni esa xuddi rassomlardek yorqin peyzajlarda tasvirlaydi. Asarlaridagi jonivorlar (ot, cho'pon it, qushlar...) bosh qahramonning o'zini anglashdek mashaqqatli yo'lida hamroh bo'ladi.

Adib o'z tanlagan qahramonlarining ruhiy kechinmalariga, o'smir ruhiyatining chuqur qavatlariga nazar soladi. Ularni badiiy voqelik jarayonida psixologik jihatdan o'sish, o'zgarishiga tadriji bilan bog'liq holda tasvirlaydi.

Adib qissalarini o'qir ekanmiz, qahramonlarning intim kechinmalari yozuvchining g'oyaviy konsepsiyasini ochishda qanchalik muhim o'rin egallaganini anglaymiz. Ma'lumki, "Psixologizm... yozuvchilik mahoratining eng muhim jihatidir" (A. Qahhor), asar badiiyligining asosiy ko'rsatkichlaridan biridir. Chunki "odam adabiyotning tasvir predmetidir. Odam tasviri yo'q joyda badiiy adabiyot yo'q, shu bilan birga "odam tasviri" demak –boshlica odamning ichki dunyosi tasviri, uning kechinmalari tasviri demakdir." Hayotda bo'lganidek, adabiyotda ham odam o'zining individual psixologik xususiyati bilan boshqalardan ajralib turadi bu xarakter ("tamg'a", "xislat", "belgi", "alomat" ma'nolarini beradi) tushunchasi bilan bog'liqdir.

Yozuvchining asarlarida xarakter tabiati, inson ruhiyatini, ayniqsa, o'smir bolalar ruhiyatining nozik qirralarini ochishga e'tibor qilgan. Ma'lumki, insonning eng ta'sirchan, beriluvchan, salga xafa bo'ldigan, qizziqqon davri bu o'smirlik davridir. Agar uni qilgan ezgu ishiga sal rag'bat, e'tibor bo'lsa, u kelajakdako'p ezgu ishlarga qodir bo'lishi mumkin. Shukur Xolmirzayev o'z qissalarida bola obrazini yaratar ekan. Bolalarga xos bo'lgan ruhiy kechinmalar, hissiyotlar, ularni larzaga solgan hodisa va voqealar bola tilidan ifoda etilgan.

Shukur Xolmirzayev o'ziga xos shaxsiy badiiy uslub sohibi sifatida taqlidchilikdan, biryoqlamalikdan, bayonchilikdan qochadi, so'zga xasis bo'lsa-da, fikrini o'quvchiga to'la va

yorqin etkazishga erishadi. Biroq baʼzan uning asarlari tugallanmagandek taassurot uygʻotadi. Oʻquvchi asar davomini kutadi. Qahramonlar portretini chizmaydi, asosiy eʼtiborini xarakter yaratishga qaratgandek koʻrinadiki, bu oʻquvchini oʻylashga, chuqur mulohaza qilishga majbur qiladi. Asar qahramonlari ustidan chiqarilgan hukm oʻquvchi eʼtiboriga havola etiladi. “Tuproq koʻchalar”da roviy, Maxsum, Rahimcha, gung bola, tojik bola Eshmamat oʻsmir bolalar obrazi bor. Qissada voqealar roviy bola tilidan hikoya qilinadi. Hikoyachi maktab oʻquvchisi, u oʻz tengdoshlarini oʻzicha tasvirlar ekan, bolalarining ruhiyatiga nazar solish imkonini beradi.

“ Bular uch kishi edi: Rahimcha kinixonani supurib oʻsha yerda yotib qoladigan Tarzan laqabli, novcha bola, keyin koʻzlari ola-kula, bolalar uyidan qochgan gung bola. Biroblar bularni oʻgʻri der, birovlar boksga zoʻr der, baʼzi bolalar ” Qissada Rahimcha zoʻravon, tarbiyasi nazoratsiz qolgan, xarakteri ogʻir bola. U oʻzi tengi bolalardan toʻda tashkil etib, koʻlga choʻmilish uchun kelgan bolalardan biror narsa talab qiladi. Hikoyachi bola ularning koʻp yomon ishlar qilishini biladi. Ammo oʻzida ularga qarshi chiqishga kuch topolmaydi. Buning sababi u otasiz, yolgʻiz onasining qoʻlida voyaga yetgani edi. Ona tarbiyasi taʼsiridanmi, u koʻngilchan, mehribon. Asar avvalida bola ruhiyatida qoʻrqoqlik, iroda zaifligi sezilgan boʻlsa, voqealar davomida uning ruhiyatida oʻzgarish oʻsish kuzatiladi.

Oʻsmir qalbidagi sevgi tuygʻusi oʻziga va atrofdagilarga munosabatini oʻzgartirib yuborishi mumkin. Bu holat asarda quyidagicha tasvirlanadi. Asarda bolalar qishlogʻidagi kinixonaga kino tomosha qilish uchun boradilar. Hikoyachi bola, Nagan va Farida yonmayon oʻtirib qolishadi. Bola Faridaning “Bugun soyga bormading” degan gapidan “lovillab yonib ketadi”, tuygʻulari toʻlqinlanadi. Yozuvchi oʻsmir ruhiyati qavatlariga chuqur kirib boradi. Undagi sevgi, jasoratlilik, qoʻrqoqlik, rahmdillik, kibrilik kabi tuygʻularning bola zohiriyatida qanday namoyon boʻlishini adib qahramonning xatti-harakati, ijtimoiy muhitdagi aloqa- munosabatida akslantiradi. Qoʻrqoqlik! Bu soʻzni hikoyachi bola doʻsti Nagan tilidan eshitadi. Ular kinixonada Farida bilan yonmayon oʻtirishganda Rahimcha kelib qoladi. Ogʻzidan aroq isi kelayotgan bu oʻsmir yigit tegajoqlik qilib, bolani Faridaning oldida izza qiladi. Unga kuch jihatdan qarshilik koʻrsatolmaganidan Bola va Nagan Faridani Rahimchanning yonida qoldirib, boshqa joyga borib oʻtiradilar. Hikoyachi qahramonimiz bu holatdan ich-ichida iztirob chekadi: “Xoʻrligim kelib ketdi! Farida nima deb oʻyladi...” Uning Farida uchun loqal bir soʻz aytolmasligi doʻsti Naganni achchiqlantiradi. Nagan bolaning yuziga dangal qilib: “Qoʻrqoqsan, Faridani ham tashlab kelding” ,- deydi. Hatto undan uzoqlashishni afzal koʻrib, qishlogʻiga qaytib ketadi. “U seni qoʻrqitib olibdi” degan gapi Naganning ruhidagi dadillikni koʻrsatsa, bolaning “nimasidan qoʻrqaman, u bilan bravar boʻlib oʻtiranmanmi?” degan javobi jurʼatsizligidan, hali oʻziga ishonch yoʻqligidan dalolat beradi. Yozuvchi, qissada bolaning ruhiyatidagi talotumlarga sabab boʻlgan Rahimcha va uning “toʻdadoshlari” navbatdagi janjaldan keyin oʻn besh sutkaga qamalib, ancha bosiq boʻlib qolganini bayon etgan. Asardan inson umri davomida oʻzi bilan oʻzi kurashib, ruhiyatidagi qusurlarni asta - sekin tuzatib borishi, jamiyatda oʻzini va yaqinlarini oyoqosti qilib qoʻymasligi lozimligi oʻziga xos motivlarda ochib beriladi. Oʻsmirlar kelajakdagi kattalar

ekan, ularning hayot yo'lida o'zlarini qanday, qaysi qahramon qiyofasida o'sib borayotganliklarini tasavvur qilishlari juda muhim hisoblanadi. Yozuvchi o'smirlar hayoti qalamga olingan asarlari bilan kelajagimiz poydevori bo'lgan yoshlarga, ularning qiziqishlariga e'tibor bilan qarashga, o'z hayot yo'llarini tanlashlarida chinakam maslahatgo'y bo'lishga kitobxon ahlini, butun jamiyatni chorlaydi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent. O'zbekiston. 2002.
2. Xolmirzayev Sh." Yo'llar, yo'ldoshlar" hikoyalar va qissalar. Toshkent. 1984-yil.
3. Умуров Х. Бадий психологизм ва ҳозирги ўзбек романчилиги. Тошкент, 1983.
4. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent. Abdulla Qodiriy. 2004.